

Materiały faktograficzne

Paweł Franczak, Karolina Listwan

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu żywieckiego

Abstrakt: Analiza potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu oparta została na metodzie opracowanej w tym celu i opublikowanej pierwotnie w monografii A. Mikos v. Rohrscheidt "Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy", Gniezno, 2008. Uwzględnia ona potencjalne cele turystyki kulturowej w powiecie, pozostałą ofertę czasu wolnego oraz inne czynniki wpływające na turystykę kulturową, infrastrukturę turystyczną, w tym służącą spędzaniu czasu wolnego oraz komunikacyjną, noclegową i gastronomiczną. Waloryzację przeprowadzono w oparciu o metodę bonitacji punktowej z odpowiednio dobranymi kryteriami oceny, odpowiadającym skali popularności danej grupy atrakcji i typu wypraw kulturowych.

1. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badania: powiat żywieckiego

Lokalizacja: województwo śląskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań.

Kwerenda: źródłowa literatury i materiałów: maj 2015

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: czerwiec-lipiec 2015

Badania terenowe: lipiec 2015

Przeprowadzający badanie terenowe: Paweł Franczak, Karolina Listwan

Data wypełnienia formularza: 20-25 lipca 2015

2. Ankieta waloryzacyjna

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A: Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym) (jedno pierwsze) (6)

Rychwałd, Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej – Pani Ziemi Żywieckiej (6)

Inne sanktuaria tej rangi lub sanktuaria o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (3)

Przyłęków, Sanktuarium NMP Wspomożenia Wiernych (3)

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Żywiec, Zbór Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan (2)

Żywiec, Zbór Kościoła Wolnych Chrześcijan (2)

Inne obiekty sakralne o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)

Żywiec, Konkatedra Narodzenia Najświętszej Marii Panny (4)

Łodygowice, kościół pw. św. Szymona i św. Judy Tadeusza wzniesiony w latach 1634-1636 (4)

Cięcina, kościół pw. św. Katarzyny powstały w 1542 r. (4)
Gilowice, kościół pw. św. Andrzeja Apostoła powstały w I poł. XV w. w Rychwałdzkie a przeniesiony w 1757 r. (0)
Radziechowy, kościół pw. św. Marcina z XVI w. (0)
Żywiec, kościół pw. św. Krzyża powstały w 1428 r. (0)
Żywiec, kościół pw. św. Marka z 1885 r. (0)
Jeleśnia, kościół pw. św. Wojciecha wzniesiony w I poł. XVII w. (0)
Radziechowy, Kościół pw. św. Marcina wybudowany przed 1590 r. na miejscu drewnianej świątyni z 1390 r. (0)
Radziechowy, „Golgota Beskidów” na Górze Matysce (0)
Cisiec, kościół pw. Maksymiliana Kolbego; tzw. „cud jednej nocy” (0)
Korbelów, kościół pw. Matki Bożej Królowej Aniołów z 1931-1936. (0)
Sól, drewniana dzwonnica loterańska z 1837 r. (0)
Żywiec, kościół pw. Chrystusa Króla z 1953-1958 (0)

I.A. b) Zamki i pałace:

Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)
Żywiec, Stary Zamek wzniesiony w latach 1485-1500, przebudowany w latach 1850-1870 (3)
Żywiec, Nowy Zamek (Pałac Habsburgów) wzniesiony w latach 1893-1895, rozbudowany w latach 1906-1910 (3)
Rajcza, Pałac Lubomirskich z I poł. XIX w. (3)
Łodygowice, Zamek Łodygowicki z XVII w. (0)
Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu D (za pierwsze trzy**) (2)
Ślemień, ruina zamku z 1639 r. (2)
Grojec nad Żywcem, ruina zamku (2)

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)
Żywiec, układ urbanistyczny z XV wieku, na regularnym planie szachow-nicowym (3)
Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy) (4)
Żywiec, Dwór Kępińskich z 1828 r., przebudowany w latach 1910-1912 (4)
Żywiec, dzwonnica z XVIII w. (4)
Jeleśnia, drewniana karczma z XVIII w. (4)
Milówka, Stara Chałupa z 1739 r. (0)
Rychwałd, dwór z XIX w. reprezentujący styl klasycystyczny w architekturze (0)
Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy) (3)
Żywiec, Ratusz zbudowany w II poł. XIX w. (3)
Żywiec, Domek Chiński z XVIII w. (3)
Żywiec, budynek Sądu Rejonowego z końca XIX w. (3)
Żywiec, Gmach „Sokoła” – secesyjny z 1904 r. (0)
Kamesznica, Dwór Potockich z 1833 r. (0)
Jeleśnia, drewniana organistówka z 1776 r. (0)
Złatna, stary dwór z 1853 r. (0)
Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)
Rajcza, dom rodzinny Konhauzerów z lat 80. XX w. (1)

Zabytek techniki/przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech*) (3)**

Tresna, korona zapory wodnej Zbiornika Żywieckiego; ziemno-narzutowa z rdzeniem gliniastym (3)

Międybrodzie Bialskie, elektrownia szczytowo-pąpowa Porąbka-Żar (3)

Żywiec, Arcyksiążęcy Browar powstały w 1856 r. (3)

Porąbka, korona zapory wodnej Zbiornika Międzybrodzkiego; typu ciężkiego (0)

Zwardoń, dworzec kolejowy wybudowany w 1885 r. na wysokości 686 m n.p.m. (0)

Radziechowy, ruina pieca wapienniczego na Kopie Radziechowskiej (0)

Ślemień, ruina pieca hutniczego (najstarszego na żywiecczyźnie) (0)

Złatna, ruina huty szkła założonej w latach 1815-1819 (0)

Koszarawa, tajch służący do gospodarki leśnej w XIX w. (0)

Rajcza, hamry, pozostałości po zakładach metalurgicznych z 1843 r. (0)

I.A. d) Obiekty militarne:

Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu lub zachowany w mniejszej części ZD (4)

Węgierska Górka, schrony bojowe w rejonie Węgierskiej Górki (4)

Zachowana w dużej części, dostępna linia umocnień, ważna strategicznie (pierwsze dwie) (4)

Żywiec-Zwardoń, niemieckie fortyfikacje fortyfikacje linii b2 z lat 1944-1945 (4)

Zachowana w niewielkiej części, dostępna linia umocnień (2)

Krzyżowa-Przyborów, linia umocnień w Beskidzie Żywieckim zbudowana przed wybuchem II wojny światowej (2)

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca bądź obiekty wypisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2)

Żywiec (Stary Zamek, Pałac Habsburgów, Ratusz, Dzwonnica), Kaskada Soły (10)

I.B.) Miejsca historyczne lub znaczące:**I.B.a) Budowle historyczne i monumenty:**

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech**) (1)**

Żywiec, pomnik w miejscu dawnej synagogi Tempele (1)

Węgierska Górka, pomnik Walki i Zwycięstwa (1)

Łodygowice, pomnik Obrońcom Ojczyzny (1)

Łodygowice, pomnik pamięci tragicznych wydarzeń powojennych (0)

Gilowice, pomnik Bohaterom za Wolność i Ojczyznę (0)

Żywiec, Pomnik Grunwaldzki (0)

Pietrzykowice, pomnik mieszkańców Pietrzykowic poległych w II wojnie światowej (0)

Żabnica, pomnik poświęcony pomordowanym mieszkańcom we wrześniu 1939 r. (0)

Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)**

Węgierska Górka, miejsce bitwy pod Węgierską Górką stoczonej w dniach 2-3 września 1939 r.; Westerplatte południa (4)

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Żywiec, kościół p.w. Przemienienia Pańskiego, którego fundatorem był A. Komoniecki, wójt żywiecki i autor Dziejopisu Żywieckiego pisanego w latach 1658-1729 (1)

I.B. b) Cmentarze historyczne:

Nekropolia zbiorowa ważnych osób w skali regionu (do trzech) (2)

Żywiec, kościół p.w. Przemienienia Pańskiego, w którym w kaplicach bocznych spoczywają przedstawiciele rodów Komorowskich i Habsburgów (2)

Pojedyncze miejsce pochówku osoby znanej w skali kraju (do trzech) (2)

Gilowice, grób Stanisława Pyjasa, działacza opozycji okresu PRL (2)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)

Cmentarz żydowski w Żywcu, na którym znajduje się ok. 500 macew a wśród nich najstarsza z 1853 r. (1)

Cmentarz Żołnierzy Radzieckich w Moszczanicy, na którym pochowano 1120 żołnierzy (1)

Cmentarz żydowski w Milówce, na którym zachowało się ok. 120 macew (0)

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Żywiec, "Dziejopis Żywiecki" w Muzeum Miejskie (3)

Żywiec, krucyfiks późnogotycki z 1510 r. w kościele p.w. Narodzenia NMP (3)

Żywiec, gotycka płaskorzeźba Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny z ok. 1500 r. w kościele p.w. Narodzenia NMP (3)

Żywiec, rzeźba św. Anny Samotrzeć z ok. 1380 r. z kościoła p.w. Św. Krzyża w Muzeum Miejskim (0)

Żywiec, rzeźba Zdjęcie z Krzyża z ok. 1450 r. z kościoła p.w. Św. Krzyża w Muzeum Miejskim (0)

Korbelów, obraz „Madonny Kresowej” z 1691 r.; przeniesiony z Bohorodczan na Pokuciu (0)

Koszarawa, obrazy „Matka Boża” i „Chrystus na Krzyżu” w stylu tyrolskim z XIX w. w kościele pw. św. Karola Boremeusza (0)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki):

Muzeum o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)

Żywiec, Muzeum Miejskie w Żywcu (Stary Zamek) (5)

Żywiec, Muzeum Browaru Żywiec (5)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech****) (2)

Milówka, Muzeum regionalne „Stara Chałupa” (2)

Świnna, Naukotechnika Beskidzkie Centrum Nauki (2)

Inne muzea typu skansenowego (za pierwsze dwa) (6)

Ślemień, Żywiecki Park Etnograficzny (6)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech) (1)

Żywiec, Galeria Sztuki Ludowej (1)

Cisiec, Izba regionalna Jana Talika (1)

Łękawica, Izba twórcza Anny i Józefa Hulików (1)

Węgierska Górka, Izba twórcza Marii Żółcińskiej (0)

Żywiec, Muzyczna Izba Regionalna Jacentego Ignatowicza (0)

Glinka, Izba Regionalna (0)

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)

Żywiec, „Malarstwo na szkle – pokoleniowe inspiracje twórcze” (2)

Żywiec, „Wypędzeni 1939 ...” (2)

Żywiec, „Żywieccy rzeźbiarze, żywieckie kiermasze” (2)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach dodatkowe punkty za:

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Żywiec, Muzeum Miejskie w Żywcu (Stary Zamek) (2)

Żywiec, Muzeum Browaru Żywiec (2)

Ślemień, Żywiecki Park Etnograficzny (0)

Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali za każdy język do trzech (1)

Żywiec, Muzeum Browaru Żywiec; j. angielski, j. niemiecki (2)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie w przynajmniej 2 językach obcych, za każdy język do trzech (1)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny; j. angielski i niemiecki (2)

Żywiec, Muzeum Miejskie w Żywcu (Stary Zamek); j. angielski (1)

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (pierwsze 2) (1)

Ślemień, Żywiecki Park Etnograficzny (1)

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Żywiec, Muzeum Browaru Żywiec (1)

Przy muzeach regionalnych i lokalnych punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Żywiec, Muzeum Miejskie w Żywcu (Stary Zamek) (1)

Żywiec, Muzeum Browaru Żywiec (1)

Ślemień, Żywiecki Park Etnograficzny (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Żywiec, „Męskie Granie” (4)

Żywiec, „Dni Żywca” (4)

Żywiec, „Tydzień Kultury Beskidzkiej” (4)

Żywiec, „Żywiecki Festiwal Kabaretów ” (0)

Węgierska Górka, „Festiwal Pieśni Pasterskich” (0)

Lipowa, „Oscypek Fest” (0)

Rajcza, „Wawrzyńcowe Jarmarki” (0)

Ujsoły, „Przegląd Piosenki Turystycznej” (0)

Żywiec, „Dni Powiatu Żywieckiego” (0)

Żywiec, „Żywieckie Gody” (0)

Żywiec, „Dni Muzyki Dawnej” (0)

Dodatkowy punkt za każdy dzień trwania danego eventu kultury masowej ponad 4 dni (nie więcej niż 3 punkty):

Żywiec, „Tydzień Kultury Beskidzkiej” (3)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Park Krajobrazowy na obszarze regionu (do trzech) (2)

Żywiecki Park Krajobrazowy (2)

Park Krajobrazowy Beskidu Małego (2)

Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego (2)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza Parkami Narodowymi i Krajobrazowymi) (do trzech) (1)

Rezerwat przyrody Grapa (1)

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty) (2)

Park Zamkowy w Żywcu z końca XVII w. (2)

Park Dworski w Żywcu-Moszczanicy założony na przełomie XIX i XX w. (2)

Park przy dworze w Łodygowicach (0)

Park dworski w stylu angielskim w Kamesznicy (0)

Park pałacowy w Rajczy (0)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6)

Szlak Architektury Drewnianej, obiekty m.in.: Jeleśnia, Żywiec, Łodygowice (6)

Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)

Szlak Zabytków Techniki, obiekty: Żywiec (3)

Materialne lub realne szlaki lub trasy w poszczególnych miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (3)

Szlak Papieski w Węgierskiej Górze (3)

Szlak „Trakt cesarski” w Węgierskiej Górze (3)

Szlak Zabytków Architektury Miasta Żywca (3)

Szlak Właścicieli Miasta Żywca (0)

Szlak papieża Jana Pawła II w Żywcu (0)

Przyrodniczy szlak spacerowy w Żywcu (0)

Wirtualne szlaki turystyczne, przebiegające przez ten region (za pierwsze trzy) (1)

Śląskie Smaki, obiekty: Jeleśnia, Międzybrodzie Bialskie (1)

Razem Kategoria I: 201**Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:****II.A. Informacja turystyczna:**

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Biuro Informacji Turystycznej w Żywcu (2)

Informacja Turystyczna przy CK w Międzybrodziu Bialskim (2)

Informacja Turystyczna przy UG w Tresnej (2)

Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)

PTTK w Żywcu (3)

Muzeum Miejskie w Żywcu (3)

Przewodnicy miejscy lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)

Obsługa wycieczek w j. angielskim i niemieckim (2)

Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)

Materiały informacyjne wydawane przez Urzędy Gmin (2)

Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)
Materiały informacyjne w języku: angielskim, niemieckim (2)

II.B. Infrastruktura turystyczna:

Hotele 5,4,3,2,1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane - (za pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)

Hotele 5-gwiazdkowe: *brak*

Hotele 4-gwiazdkowe:

Hotel Żywiecki w Przylęków 4 (2)*

Zimnik Luksus Natury w Lipowa 4 (2)*

Hotele 3-gwiazdkowe:

O.W.R. Jaz i Beskidian w Węgierskiej Górze 3 (2)*

Hotel Dębina w Żywcu 3 (2)*

Hotele 2-gwiazdkowe: *brak*

Hotele 1-gwiazdkowe:

Hotel Evita w Żywcu 1 (2)*

Hostele (4)

Hostel Roma w Żywcu (2)

ComfortExpress Hostel w Żywcu (2)

Schroniska (4);

Schronisko PTTK Na Rysiance (2)

Schronisko PTTK Na Hali Lipowskiej (2)

Pensjonaty (4)

Pensjonat "Tara" w Jeleśni (2)

"Villa Martin" w Jeleśni (2)

Inne kwatery zorganizowane/wynajem pokoi (4)

"Rajska Willa" w Rajczy (2)

"Las" w Cisiec (2)

Agroturystyka (4)

"U Ani" w Rajczy (2)

Agroturystyka "Nad Wodospadem" w Sopotni Wielkiej (2)

Restauracje z autentyczną kuchnią regionalną, (za pierwszy obiekt) (3)

Stara Karczma w Jeleśni (3)

Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny obiekt) (2)

Restauracja Dwór Rychwałd w Rychwałdzie (2)

Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)

Restauracja Beskid w Żywcu (1)

Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Stara Karczma w Jeleśni (1)

Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Stara Karczma w Jeleśni (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)

Restauracja Coyote w Żywcu (1)

Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)

Rynek 19 Bistro w Żywcu (1)

Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)

Firma „DUMAR”, Żywiec (2)

Firma „JM BUS”, Żywiec (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

Inny dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec PKP w Żywcu (2)

Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec PKS w Żywcu (2)

Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

Droga ekspresowa S69 Bielsko-Biała - Zawadoń (2)

Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (1)

MZK Żywiec (1)

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

Tele-Taxi w Żywcu (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w krajowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (2)

Targi Regionów i Produktów Turystycznych w Poznaniu-Tour Salon Poznań (2)

Targi Turystyczne „Na styku kultur” w Łodzi (2)

Targi Turystyki i Wypoczynku „Lato” w Warszawie (2)

Razem Kategoria II: 84**Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:****III.A. Stałe instytucje kultury**

Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)

Żywiec, kino „Janosik” (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)

Na obszarze powiatu rozciągają się Beskid Żywiecki, Śląski i Mały z licznymi wyznakowanymi na ich obszarze szlakami turystycznymi (2)

Jeziora (zdatne do kąpiel, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Zbiornik Żywiecki (2)

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Kilkadziesiąt drzew na obszarze całego powiatu a także pojedyncze jaskinie i wodospady (2)

Wieża widokowa stałe dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Wieża widokowa na Wielkiej Raczy (1)

Wieża widokowa na Magurze Wilkowieckiej (1)

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)

Aeroklub Żywiec (3)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)

Pływalnia Miejska w Żywcu (2)

Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne, rzeczne (za pierwszy obiekt) (2)

Plaża miejsca w Żywcu nad Zbiornikiem Żywieckim (2)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)

Szkoła Językowa OKay w Żywcu (2)

Stałe centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)

Orliki m.in. w Żywcu, Międzybrodziu Żywieckim (2)

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Stadion Koszarawy Żywiec (1)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)

Górska Szkoła Szybowcowa "Żar" AP (1)

Żywiecki Klub Narciarski (1)

Lodowiska sezonowe (za pierwszy obiekt) (1)

Lodowisko w Żywcu (1)

Razem Kategoria III: 25

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:**IV. A. Instytucje w regionie:**

Obecność innej uczelni wyższej w regionie (za pierwsze dwie) (2)

Wyższa Szkoła Biznesu w Żywcu (2)

Beskidzka Wyższa Szkoła Umiejętności w Żywcu (2)

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)

Hotel Żywiecki w Przylęków (2)

Zimnik Luksus Natury w Lipowa (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:

Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)

Zimnik Luksus Natury w Lipowa (3)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:

Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) *za jeden następny (2)*

Galeria Lider w Żywcu (4)

Galeria Kolorowa w Żywcu (2)

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Riom (Francja), Liptovský Mikuláš (Słowacja), Borjomi (Gruzja), Unterhaching (Niemcy) (4)

Razem Kategoria IV: 22**Suma punktów:**

Za kategorię I: 201

Za kategorię II: 84

Za kategorię III: 25

Za kategorię IV: 22

Razem za wszystkie kategorie: 322 punktów**3. Ocena powiatu żywieckiego z punktu widzenia turystyki kulturowej**

W zamieszczonej niżej tabeli zestawiono szczegółową punktację ustaloną dla poszczególnych kategorii przeprowadzonego badania. W opisowej interpretacji wyników zaprezentowano i oceniono działania podejmowane w zakresie organizacji turystyki w powiecie żywieckim.

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna ilość punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A Zabytki, w tym:	92	473
	I.A. a. zabytki sakralne	25	122
	I. A. b. zamki i pałace	13	108
	I.A. c. inne zab. archit. i techniki	34	140
	I.A. d. obiekty militarne	10	18
	I. A .e. dodatkowe punkty	10	85
	I.B. Miejsca historyczne/znaczące	14	168
	I.B. a. Budowle hist. i monumenty	8	102
	I.B. b. Cmentarze historyczne	6	56
	I.B. c. Budowle współczesne	0	10
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	9	72
	I.D. Muzea i Wystawy	17+14	115+90
	I.E. Eventy kulturowe	15	150
	I.F. Zakłady przem. z ofertą turystyczną	0	16
	I.G. Kul. znacząca oferta przyrodnicza	11	53
	I.H. Szlaki kulturowe	19	106
	RAZEM za kategorię I	201	1243
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	18	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	42	51
	II.C. Infrastr. komunikacyjna	8	32
	II.D. Promocja turystyczna	6	20
	Razem za kategorię II	84	120

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna ilość punktów
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A Instytucje kultury	2	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	11	14
	III.C. Oferta sport., eduk., rekr.,	12	13
	Razem za kategorię III	25	39
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	4	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	4	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	3	11
	IV.D. Oferta shoppingu	6	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4
	Razem za kategorię IV	22	57
SUMA	WSZYSTKIE KATEGORIE	322	1459

Wnioski: ocena potencjału turystyczno-kulturowego powiatu żywieckiego

W wyniku przeprowadzonej waloryzacji powiatu żywieckiego stwierdzono, że omawiany mikroregion posiada ŚREDNI potencjał turystyczno-kulturowy, na co wskazuje wynik waloryzacji, ustalony dla pierwszej kategorii na **201 punktów**. Wynik ten pozwala sklasyfikować ten mikroregion bliżej górnej granicy tej kategorii (100-250 pkt.). Potencjał powiatu generowany jest w głównej mierze przez dobrze zachowane, liczne zabytki świadczące o bogatej historii regionu. Mikroregion posiada przy tym znaczną ilość cennych i ważnych lokalnie obiektów zabytkowych, jednak brakuje w nim walorów antropogenicznych o wysokim formalnym statusie (np. pomników historii), czy też rozpoznawalnych w skali kraju. Z kolei rozpoznawalność taką posiada jeden obiekt industrialny, mianowicie żywiecki browar, który dzięki znanej marce produktu oraz stałym programom zwiedzania i imprez tematycznych jest także celem wypraw turystycznych i najczęściej zwiedzanym obiektem. Powiat żywiecki pod względem potencjału turystyczno-kulturowego wypada średnio na tle mikroregionów ościennych. Posiada nieznacznie wyższy potencjał od powiatu myślenickiego (187 punktów w pierwszej kategorii) i powiatu suskiego (191 punktów), natomiast niższy od potencjału powiatu wadowickiego (253 punkty) i znacznie wyróżniającego się na tle regionu powiatu nowotarskiego (309 punktów).

Oferta turystyki kulturowej powiatu żywieckiego jest bardzo szeroka. Wiąże się ona z aktywnościami turystycznymi opartymi na poznawaniu zabytków architektury świeckiej oraz sakralnej, z historią techniki oraz (w mniejszym zakresie) obiektów militarnych. Na atrakcyjność turystyczną tego regionu - w tym także w oczach turystów kulturowych - z pewnością w znaczny sposób wpływają również jego bardzo wysokie walory przyrodnicze.

Rozmieszczenie zabytków na obszarze powiatu żywieckiego cechuje bardzo duże rozproszenie. Cenne zabytki architektury zarówno sakralnej jak i świeckiej znajdują się zarówno w Żywcu, jak i w licznych wioskach położonych w górskich dolinach. W przeciwieństwie do sąsiednich powiatów (powiat wadowicki – Kalwaria Zebrzydowska; powiat nowotarski – Ludźmierz) Żywiecczyzna nie posiada jednoznacznie głównego ośrodka turystyki religijnej, w tym pielgrzymkowej. Jednak ważnym w tym kontekście miejscem jest Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej – „Pani Ziemi Żywieckiej”. W powiecie funkcjonuje obecnie ok. 50 parafii katolickich, a metryki najstarszych z nich (w Gilowicach, Cięcinie, Łodygowicach i Radziechowach), posiadających też świątynie najokazalsze pod względem architektonicznym, datowane są na początek XIV wieku. Na Żywiecczyźnie brak natomiast zborów ewangelickich, powszechnie występujących we wsiach pozostałego obszaru Beskidu Śląskiego, ponieważ luteranizm nie zakorzenił się tutaj już tak silnie. Jednak pojedyncze świątynie związane z protestantyzmem znajdują się w samym Żywcu.

Prócz obiektów architektury sakralnej dla turysty kulturowego potencjalnymi atrakcjami są również liczne dwory, pałace i zamki. Spośród nich za najcenniejsze należy uznać dwory w Żywcu, Rychwałdzie oraz Kamesznicy. Z kolei spośród zamków i pałaców do cennych obiektów architektonicznych należą Stary i Nowy Zamek w Żywcu, zamek w Łodygowicach i Pałac Lubomirskich w Rajczy. Na badanym obszarze znajdują się również ruiny dawnych zamków na Grojcu nad Żywcem oraz w Ślemieniu.

Ponadto bardzo wysokimi walorami architektonicznymi charakteryzuje się stara karczma w Jeleśni, a także „Stara Chałupa” w Milówce. Z kolei siedemnaście zabudowań wchodzących w skład Żywieckiego Parku Etnograficznego w Ślemieniu stanowi odwzorowanie historycznego układu urbanistycznego wsi żywieckich. Ważnymi obiektami współtworzącymi potencjał turystyczny w znacznej części są zabytki techniki, które na Żywiecczyźnie występują m.in. w Tresnej (korona zapory wodnej), Ślemieniu (ruina pieca hutniczego), Złatnej (ruina huty szkła), Koszarawie (tajch) oraz Rajczy (hamry). Jednakże najważniejszym zabytkiem techniki na Żywiecczyźnie jest bezsprzecznie Arcyksiążęcy Browar w Żywcu, który nieustannie funkcjonuje od chwili swojego powstania w 1856 r.

Centralną część powiatu stanowi Kotlina Żywiecka, niemal ze wszystkich stron otoczona przez pasma Beskidów: Śląskiego, Żywieckiego i Małego. Takie położenie powoduje znaczne zróżnicowanie rzeźby terenu i krajobrazu, a tym samym powoduje występowanie na tym obszarze wysokich walorów przyrodniczych. Z tego powodu na obszarze powiatu utworzono aż trzy rozległe parki krajobrazowe (Żywiecki PK, PK Beskidu Małego i PK Beskidu Śląskiego), a także kilkanaście rezerwatów przyrody, spośród których część znajduje się w obrębie parków krajobrazowych a inne jak rezerwat przyrody "Grapa" znajdują - poza ich granicami. Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe tego regionu spowodowały, że na jego obszarze wytyczonych zostało kilkadziesiąt szlaków turystycznych (pieszych, konnych i rowerowych). Z kolei do najciekawszych edukacyjnie obiektów wyznaczono ścieżki dydaktyczne z niezbędną infrastrukturą turystyczną, co pozytywnie wpływa na zwiększenie potencjału powiatu w zakresie turystyki przyrodniczo-kulturowej.

Rozwojowi turystyki kulturowej na obszarze mikroregionu pomimo jego peryferyjnego położenia (przy granicy państwa i województwa) sprzyja dobre połączenie komunikacyjne: przy głównym trakcie drogowym łączącym Bielsko-Białą oraz całą konurbację górnośląską z przejściem granicznym ze Słowacją w Zwardoniu. Na dogodne skomunikowanie obszaru z innymi regionami wpływa także lokalizacja centrum powiatu (Żywca) w odległości około 110 km od międzynarodowego portu lotniczego w Pyrzowicach. Ponadto przez obszar powiatu prócz głównych dróg krajowych przebiega gęsta sieć dróg niższego rzędu, która sprzyja łatwemu przemieszczaniu się w jego obrębie prywatnymi środkami komunikacji. Przez centralną część powiatu z północy na południe przebiega linia kolejowa z znajdującymi się przy niej kilkoma stacjami, na których zatrzymują się pociągi relacji Katowice–Zwardoń. Linia obsługuje również połączenia międzynarodowe prowadzące m.in. do Wiednia. Stosunkowo dobre połączenia kolejowe i autobusowe Żywca z Katowicami a także Krakowem pozwalają na dobre skomunikowanie regionu z pozostałą częścią kraju. Stosunkowo częste połączenia kolejowe do Zwardonia pozwalają także na stosunkowo łatwe przemieszczanie się po regionie na linii północ-południe. Utrudniony jest natomiast transport zbiorowy w obrębie mikroregionu, zwłaszcza w przypadku małych miejscowości znajdujących w daleko oddalonych dolinach górskich. Dotrzeć do nich można korzystając z usług prywatnych przewoźników. Jednak częstotliwość wykonywanych połączeń na niezbyt duża. Ponadto w przypadku większości połączeń pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią powiatu istnieje potrzeba dokonywania przesiadek w Żywcu.

Infrastruktura noclegowa na obszarze powiatu pod względem oferowanego standardu i cen jest zróżnicowana. Istnieje tu możliwość skorzystania z usług noclegowych oferowanych niemal w każdym standardzie (prócz hoteli 5-gwiazdkowych) jednak zdecydowanie najwięcej miejsc noclegowych oferują obiekty klasy ekonomicznej: hotele

jedno- i dwugwiazdkowe, a także tanie miejsca noclegowe: bazy agroturystyczne oraz kwatery prywatne. Dużą liczbę miejsc noclegowych oferują także schroniska górskie, co umożliwia uprawianie wieloetapowych wycieczek górskich. Większe hotele oraz ośrodki noclegowe o wysokim standardzie prócz funkcji noclegowych oferują również usługi gastronomiczne, sportowe oraz rozrywkowe. Rozmieszczenie hoteli i innych ośrodków noclegowych na obszarze powiatu nie jest jednak równomierna. Większość hoteli występuje w Żywcu bądź w bezpośrednim jego sąsiedztwie, natomiast obiekty o najwyższym standardzie oferowanych usług zlokalizowane są w Beskidach. Tam też dominują gospodarstwa agroturystyczne oraz kwatery prywatne.

Duże zróżnicowanie występuje również w rozmieszczeniu obiektów gastronomicznych. Największe ich nagromadzenie ma miejsce w Żywcu natomiast na pozostałym obszarze powiatu występują one w rozproszeniu z pewną koncentracją wokół sztucznych zbiorników wodnych w dolinie Soły. Lokale te oferują zarówno dania tradycyjnej kuchni polskiej jak i kuchni regionalne. Do najciekawszych z nich zaliczają się obiekty mieszczące się starych karczmach bądź dworach, w związku czym dodatkowo oferują historyczny wystój wnętrz restauracji oraz ofertę kulturową.

Dopełnienie oferty rekreacyjnej regionu stanowią liczne obiekty sportowe, w tym kryta pływalnia, wielofunkcyjne boiska sportowe oraz liczne stacje narciarskie położone w Beskidach, a także trasy biegowe i rowerowe. Turyści chcący spędzić czas „nad wodą” mogą udać się na plaże mieszczące się nad Zbiornikiem Żywieckim, natomiast miłośnicy latania mogą skorzystać z usług górskiej szkoły szybowcowej „Żar”.

Oferta przewodnicka na Żywiecczyźnie jest na dobrym poziomie: za pośrednictwem lokalnego oddziału PTTK istnieje możliwość zamówienia przewodników górskich lub terenowych praktycznie w każdym czasie. Najważniejsze zabytki i muzea można zwiedzać korzystając z usług przewodników obiektowych.

Poszczególne gminy powiatu żywieckiego posiadają stosunkowo dobrą promocję turystyczną. Instytucje i organizacje za nią odpowiedzialne uczestniczą corocznie w największych ogólnopolskich targach turystycznych. Ponadto w przypadku większości gmin prowadzone są profesjonalne i estetycznie wykonane portale internetowe, na których można odnaleźć najważniejsze, regularnie aktualizowane informacje o zabytkach regionu, możliwościach noclegu czy też o punktach gastronomicznych. Ponadto promocji powiatu odbywa się poprzez wspólną, powiatową stronę internetową, jednak brakuje wypracowania wspólnych produktów turystycznych.

4. Powiat żywiecki jako destynacja turystyki kulturowej

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego powiatu żywieckiego wykazała istnienie cennych obiektów oraz silną koncentrację walorów istotnych z punktu widzenia następujących form turystyki kulturowej: turystyki religijnej, turystyki dziedzictwa kulturowego, turystyki tematycznej, turystyki kulturowo-przyrodniczej, turystyki muzealnej, turystyki militarnej oraz turystyki obiektów przemysłowych i techniki.

Turystyka religijna i pielgrzymkowa

Turystyka kulturowa na obszarze mikroregionu żywieckiego w znacznej mierze związana jest z turystyką religijną. Na terenie powiatu mieszczą się ważne centra religijne w Żywcu oraz Rychwałdzie, a także kilkanaście zabytkowych lub interesujących z innych względów miejsc kultu. Turystyka religijna na obszarze powiatu może więc się opierać na odwiedzaniu miejsc kultu pasyjnych i maryjnych, bądź na zwiedzaniu zabytkowych kościołów drewnianych lub świątyń posiadających wyjątkowe walory architektoniczne.

Głównym ośrodkiem religijnym mikroregionu jest **Żywiec**, w którym wznosi się XV-wieczna świątynia p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, od 1992 r. pełniąca również funkcję konkatedry diecezji bielsko-żywieckiej. Drugim centrum religijnym regionu jest **Rychwałd** gdzie znajdującej się Sanktuarium Matki Bożej Rychwałdzkiej, która wśród miejscowej ludności zwana jest Panią Ziemi Żywieckiej. Znajdujący się tu w głównym ołtarzu obraz pochodzi z początku XV w. i wykonany został w stylu bizantyjskim, natomiast sama świątynia jest od niego młodsza, bo wybudowana została w II połowie XVIII w. Wówczas to stara drewniana świątynia została przeniesiona z Rychwałdu do Gilowic. Drugie, znacznie mniejsze i młodsze formalnie uznane miejsce święte na Ziemi Żywieckiej znajduje się w **Przełękowie**. Tutejsze sanktuarium NMP Wspomożenia Wiernych otrzymało status diecezjalny dopiero w 2008 r., jednak kult maryjny ma tu znacznie dłuższą tradycję, ponieważ pierwsze relacje o objawieniu Matki Bożej są datowane na rok 1886.

Na terenie powiatu żywieckiego zachowało się kilka zabytkowych drewnianych kościołów. Spośród nich za najcenniejsze uznawane są kościoły w Ciężynie, Łodygowicach i Gilowicach. Bardzo cennym drewnianym zabytkiem sakralnym jest kościół p.w. św. Katarzyny w Ciężynie: powstały w 1542 r. jako kaplica filialna kościoła w Radziechowach. Jednak do dnia dzisiejszego jego bryła znacznie zmieniła wygląd, ponieważ w kolejnych stuleciach kościół ulegał stopniowej przebudowie i rozbudowie. Z kolei w Łodygowicach mieści się drewniany kościół p.w. św. Szymona i św. Judy Tadeusza, wzniesiony w latach 1634-1636. Świątynia powstała w miejscu wcześniejszej drewnianej kaplicy istniejącej przy murach zamku Łodygowickiego już od XIII w. Kościół gilowicki natomiast przeniesiony został do wsi z sąsiedniego Rychwałdu w 1757 r. Świątynia ma konstrukcję zrębową i barokowe wnętrze z wyposażeniem w stylu baroku i klasycyzmu.

Prócz drewnianych kościołów na Żywiecczyźnie mieszczą się także inne interesujące świątynie. Do tej grupy grona zalicza się kościół w Korbelowie, w którym umieszczono obraz „Madonny Kresowej” z 1691 r., przeniesiony z Bohorodczan na Pokuciu, a także kościół p.w. św. Karola Boremeusza w Koszarawie, mieszczący m.in. obrazy „Matka Boża” i „Chrystus na Krzyżu” z XIX w. wykonane w stylu tyrolskim. Wyjątkową świątynią jest także kościół p.w. Maksymiliana Kolbego we wsi Cisiec, nazywany „cudem jednej nocy”. Kościół wybudowała w 1972 r. miejscowa ludność wbrew postanowieniom ówczesnych władz państwowych. Po wcześniejszych intensywnych przygotowaniach wzniesiono budynek dzisiejszego kościoła parafialnego w ciągu zaledwie jednej nocy. Na przygotowanych wcześniej w tajemnicy fundamentach wybudowano kościół. Ważnym beskidzkim miejscem kultu jest także wspomniana już Radziechowa, w której parafia założona została już w 1390 r. Wybudowany wówczas drewniany kościół szybko przebudowano na murowany, a jedyną zachowaną po niej częścią jest fragment prezbiterium pochodzący z przełomu XIV i XV w. We wsi mieści się także „Golgota Beskidów” (rodzaj terenowej drogi krzyżowej): jej ścieżki prowadzą na szczyt góry Matyska, nad którym góruje krzyż milenijny. Prace nad jej budową ukończono w 2009 r., a wygląd poszczególnych stacji wzbudza kontrowersje.

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Jedną z najpowszechniejszych form turystyki kulturowej na obszarze powiatu żywieckiego jest turystyka powiązana z dziedzictwem kulturowym tego regionu. Koncentruje się ona w Żywcu oraz na przebiegającym przez mikroregion fragmencie Szlaku Architektury Drewnianej (w województwie śląskim). Wzdłuż tzw. trasy głównej obejmuje on wspomniany powyżej siedemnastowieczny drewniany kościół w Łodygowicach, Muzeum Miejskie w Żywcu oraz osiemnastowieczną drewnianą karczmę w Jeleśni. Ponadto na tzw. pętli beskidzkiej wśród celów turystyki dziedzictwa znajduje drewniane kościoły w Ciężynie i Żabnicy. W Milówce natomiast mieści się tzw. Stara Chałupa o konstrukcji zrębowej z 1739 r., we wnętrzu której znajduje się góralskie wyposażenie domu chłopskiego z II poł. XIX w. W górskiej części powiatu warto również zwiedzić dziewiętnastowieczną drewnianą

dzwonnice w Czernichowie, drewnianą organistówkę z 1776 r. i drewniana kapliczkę w Jeleśni. W samym Żywcu wznosi się dziewiętnastowieczny Ratusz wzniesiony na miejscu wcześniejszego drewnianego, który spłonął w wielkim pożarze miasta. Obiektem atrakcyjnym dla turysty kulturowego dziedzictwa jest również tzw. Stary Zamek, który stanął na miejscu wcześniejszej średniowiecznej budowli. Wzniesiony został w XVI wieku, a obecnie pełni funkcję Muzeum Miejskiego. Potencjalną atrakcją Jest położony nieopodal tzw. Nowy Zamek, będący w istocie pałacem żywieckich Habsburgów. Trójskrzydłową klasycystyczną rezydencję wzniesiono w latach 1885-95 i odąd pełniła ona funkcje mieszkalne oraz reprezentacyjne, zastępując pełniący dotychczas te role Stary Zamek. Obecnie w jego wnętrzu mieści się szkoła, a część nadal wykorzystywana jest w celach reprezentacyjnych władz miasta. Z kolei spośród żywieckich świątyń obecnością świadectw lokalnego dziedzictwa wyróżniają się pochodzący z końca XV w. kościół p.w. św. Krzyża, konkatedra Narodzenia Najświętszej Marii Panny (dawna fara) oraz kościół p.w. św. Marka. Cennym żywieckim zabytkiem architektonicznym jest także tzw. Chiński Domek wybudowany w XVIII wieku w obrębie parku zamkowego. Dach wzniesionego na niewielkiej wyspie domku zdobi Starykoń, będący herbem rodu Wielkopolskich. W okresie letnim w jego wnętrzu urządzana jest niewielka galeria sztuki oraz kawiarnia.

Turystyka tematyczna (po szlakach kulturowych)

Ważnym elementem turystyki kulturowej są podróże tematyczne, organizowane lub proponowane indywidualnym turystom w ramach przygotowanych do tego celu tras tematycznych. Najważniejszym z nich na Żywiecczyźnie jest wspomniany wyżej Szlak Architektury Drewnianej, którego obiekty można traktować także jako cele turystyki tematycznej. Ciekawym systemem eksploatacji w takiej samej formie jest wyznaczony na obszarze województwa śląskiego Szlak Zabytków Techniki, na trasie którego znajduje się Żywiec. W mieście można zwiedzać Muzeum Browaru Żywiec, którego budowa zapoczątkowana została w 1852 r., a jego rejestracja nastąpiła cztery lata później w 1856 r. Pod zarządem Habsburgów pozostawał do wybuch II wojny światowej, a obecnie zarządza nim międzynarodowa korporacja piwowarska. W muzeum prezentowana jest historia żywieckiego browaru a także metody produkcji piwa. Żywiecki Browar wchodzi również w skład Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego, którego Szlak Zabytków Techniki stanowi część składową.

W regionie wytyczono także kilka lokalnych szlaków tematycznych. Przez obszar gminy Węgierska Górka prowadzi mierzący ok. 2 km długości tzw. "Trakt cesarski". Wyznaczony on został wzdłuż drogi potocznie zwanej Cesarką, która została wybudowana w XVIII w. za panowania cesarza Józefa II, a miała na celu połączenie Krakowa z Wiedniem. Na szlaku umieszczono 9 przystanków tematycznych, które nawiązują do historii regionu. Na obszarze gminy wyznaczono także Szlak Papieski, który upamiętnia miejsca odwiedzane przez Karola Wojtyłę gdy przyszedł papież przyjeżdżał w ten region Karpat jako ksiądz, biskup, a następnie kardynał. Z kolei w Żywcu znajduje się Szlak Właścicieli Miasta Żywca (w istocie lokalna trasa turystyczna) o długości ok. 12 km, łączący zabytki, których historia związana jest z właścicielami miasta (m.in. dworzec kolejowy, kościół św. Floriana i browar). Szlak architektury miasta Żywiec o długości 5 km prowadzi wśród najcenniejszych zabytków miasta, natomiast Szlak Papieża Jana Pawła II wyznaczony został pomiędzy obiektami związanymi z Papieżem-Polakim (prowadzi m.in. na wzgórze Średni Grojec, gdzie wznosi się krzyż papieski). W mieście wyznakowany także został Przyrodniczy Szlak Spacerowy, który prowadzi do rezerwatu przyrody "Grapa", gdzie występuje piękny drzewostan klonowy.

Przez obszar powiatu żywieckiego przebiega także fragment wirtualnego szlaku turystycznego pt. "Śląskie Smaki", na którym znajduje się stara karczma w Jeleśni oraz restauracja w Międzybrodziu Bialskim.

Kulturowa turystyka militarna

Jedną z form turystyki kulturowej rozwijającą się na obszarze Żywiecczyny jest kulturowa turystyka militarna skierowana na odwiedzaniu miejsc bitew, obiektów i linii umocnień. Podróże te nie ograniczają się wyłącznie do zobaczenia w/w miejsc lecz podczas ich odwiedzania zdobywana jest również wiedza na temat historii poszczególnych miejsc oraz przebiegu bitew.

Na Żywiecczynie najważniejsze obiekty dla turystów zwiedzających pola bitew i obiekty militarne znajdują w Węgierskiej Górze, zwanej "Westerplatte Południa". Wiosną 1939 r. wokół Węgierskiej Góry rozpoczęto budowę fortyfikacji, które miały za zadanie osłaniać dolinę Soły. Jednak przedwczesny wybuch wojny we wrześniu 1939 r. spowodował, że z szesnastu planowanych do budowy żelbetonowych schronów bojowych zdążono wybudować zaledwie cztery ("Waligóra", "Włóczęga", "Wąwóz", "Wędrowiec), a piąty - schron "Wyrwidąb" nie został ukończony.

Polskie umocnienia z okresu II wojny światowej w formie linii umocnień znajdują się także w Beskidzie Żywieckim pomiędzy Krzyżową a Przyborowem, a także na stokach Grupy Mędralowej. Budowa tych umocnień rozpoczęła się jeszcze w 1939 r., a część z nich została w 1944 r. rozbudowana przez wojska niemieckie i włączona w skład niemieckich fortyfikacji tak zwanej linii B2.

Turystyka industrialna i techniczna

Żywiecczynę wśród innych mikroregionów wyróżnia liczniejsze występowanie obiektów interesujących z punktu widzenia turystyki obiektów przemysłowych i techniki. Zdecydowanie najlepiej rozpoznawalnym z nich i najczęściej odwiedzanym przez turystów jest Muzeum Browaru Żywiec, w którym prezentowana jest historia żywieckiego browaru a także metody produkcji piwa. Browar wybudowany został przez Albrechta Fryderyka Habsburga w 1852 r., a produkcja piwa rozpoczęła się tu w 1856 r.

Innymi interesującymi obiektami historii techniki na Żywiecczynie są obiekty hydrotechniczne. W Tresnej miesi się korona ziemno-narzutowa zapory wodnej Zbiornika Żywieckiego, a w Porąbce korona zapory wodnej Zbiornika Międzybrodzkiego. Na szczycie górującej nad zbiornikiem góry Żar mieści się duży zbiornik elektrowni szczytowo-pompowej Porąbka-Żar. Sama elektrownia udostępniona jest dla turystów do zwiedzania jedynie w sezonie wakacyjnym. Z kolei w Koszarawie w górnym biegu potoku znajduje się bardzo dobrze zachowany XIX-wieczny „tajch” służący w gospodarce leśnej do spławiania ściętych drzew w dół doliny.

Przez obszar powiatu żywieckiego przebiega międzynarodowa linia kolejowa prowadząca w kierunku Wiednia. Na linii tej na Przełęczy Zwardońskiej w Zwardoniu wybudowano w 1885 r. graniczny dworzec kolejowy, który wznosi się na wysokości 686 m n.p.m.

Na Żywiecczynie od stuleci funkcjonowały różnorodne zakłady przemysłowe, po których do dnia dzisiejszego zachowały się liczne pozostałości. W Złatnej mieści się ruina huty szkła założonej w latach 1815-1819, w której pracowali fachowcy sprowadzeni z Moraw oraz Czech. W hucie funkcjonowało kilka pieców, a w jej skład wchodziła także duża hala produkcyjna, budynek administracyjny oraz pięć zabudowań mieszkalnych dla pracowników. Do dziś zachowały się jedynie ruiny dwóch pieców o prymitywnej konstrukcji komorowej oraz pamiątkowy krzyż z 1833 r. W Rajczy zachowały się hamry, będące pozostałościami po zakładach metalurgicznych z 1843 r., natomiast w Ślemieniu mieści się ruina najstarszego na żywiecczynie pieca hutniczego. Z kolei na Kopie Radziechowskiej w Radziechowie znajduje się ruina pieca wapienniczego.

Turystyka muzealna

Powiat żywiecki posiada kilka placówek muzealnych, które wykazują spore zróżnicowanie tematyczne ekspozycji. Wiodącą grupę stanowią różne muzea typu skansenowego. W Ślemieniu mieści się Żywiecki Park Etnograficzny, w którym zgromadzonych zostało kilkanaście obiektów typowych dla ludowego budownictwa Żywiecczyny. Mieszczące się w Ślemieniu zabudowania stanowią odwzorowanie historycznego układu urbanistycznego wsi żywieckich. W Parku prócz możliwości zwiedzania ekspozycji stałej organizowane są różnego typu eventy kulturowe. Z kolei w Milówce znajduje się Muzeum regionalne „Stara Chałupa”, utworzone w drewnianej chacie o zrębowej konstrukcji z 1739 r. W chacie przedstawiana jest ekspozycja poświęcona kulturze materialnej wsi żywieckich z okresu XIX w. Ponadto mniejsze izby regionalne znajdują się w Glince i Ciściu, gdzie w drewnianych zabudowaniach mieści się ekspozycja etnograficzna i miejscowego rękodzieła. Z kolei w Żywcu mieści się Muzyczna Izba Regionalna Jacentego Ignatowicza.

Największe nagromadzenie muzeów znajduje się w Żywcu, gdzie mieści się Muzeum Miejskie, w którym ekspozycja obejmuje działy: historii i sztuki, archeologii, etnografii i przyrody. Do najcenniejszych zabytków ruchomych prezentowanych w muzeum zaliczają się rękopisy Dziejopisu Żywieckiego Andrzeja Komonieckiego, rzeźba św. Anny Samotrzeciej z ok. 1380 r. oraz XV w. obraz temperowy na desce Oplakiwanie pochodzące z kościoła p.w. Św. Krzyża w Żywcu. W muzeum prezentowane są także ekspozycje dotyczące historii i tradycji miasta Żywca. Na południowych przedmieściach Żywca mieści się również Muzeum Browaru Żywiec, w którego historycznych zabudowaniach z połowy XIX wieku eksponowane są zbiory związane historią żywieckiego browaru a także dawnymi technologiami produkcji. Z kolei w Świnnej znajduje się Naukotechnika - Beskidzkie Centrum Nauki, w którym prezentowane są eksponaty ukazujące zasady działania praw fizyki.

Turystyka eventowa kultury popularnej

Turystyka eventowa w powiecie żywieckim skierowana jest na coroczne wydarzenia kultury popularnej. Przybierają one głównie formę koncertów, ale także kilku dłuższych festiwali. Do najważniejszych z tych wydarzeń o najszerszym zasięgu zalicza się Tydzień Kultury Beskidzkiej, który corocznie odbywa się w kilku miejscowościach beskidzkich a w tym także i w Żywcu. Natomiast w okresie wakacyjnym Żywiec gości uczestników koncertu "Męskie Granie", który jest jedną z największych imprez kultury popularnej w regionie. Również latem na dziedzińcu zamkowym w Żywcu odbywają się Dni Muzyki Zdrowotnej, z kolei w styczniu odbywa się przegląd zespołów kołędniczych i obrzędowych pt. "Żywieckie Gody".

Eventy kulturowe o znaczeniu turystycznym odbywają się w mikroregionie nie tylko w samym Żywcu, lecz także w mniejszych beskidzkich miejscowościach. W Ujsołach odbywa się Przegląd Piosenki Turystycznej, a w Węgierskiej Górze Festiwal Pieśni Pasterskiej. Jednym z ważniejszych festynów folklorystycznych, obrazujących kulturę i życie codzienne górali beskidzkich jest Oscypek Fest organizowany w Lipowej. Natomiast w Rajczy odbywają się Wawrzyńcowe Jarmarki, podczas którego zaprezentowana zostanie twórczość ludowa miejscowych artystów. Ponadto na Żywiecczynie w poszczególnych gminach odbywają się liczne mniejsze eventy, jak coroczne dożynki gminne, nie przyciągające jednak turystów.

Turystyka przyrodniczo-kulturowa

Obszar powiatu żywieckiego charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi. W jego centralnej części mieści się rozległa Kotlina Żywiecka, z której ku północy prowadzi szeroka dolina Soły. Niemal ze wszystkich stron otaczają ją wysokie pasma

górskie, wchodzące w skład Beskidu Śląskiego, Beskidu Małego i Beskidu Żywieckiego z najwyższym wzniesieniem Masyw Babiej Góry. Obszary te poprzez swoje znaczne walory przyrodnicze objęte zostały ochroną w ramach trzech parków krajobrazowych (PK Beskidu Małego, PK Beskidu Śląskiego i Żywiecki PK). Obszar parków krajobrazowych cechuje się występowaniem wielu atrakcyjnych form przyrody nieożywionej, a do grona najcenniejszych z nich zaliczają się liczne formy skałkowe, jaskinie oraz wodospady. Największe jaskinie na obszarze powiatu występują głównie w Beskidzie Śląskim, ale także w Beskidzie Małym. Największa Jaskinia Ostra o długości 855 m jest jedną z największych jaskiń w Beskidach oraz najgłębszą jaskinią polskich Karpat fliszowych. Z kolei mieszcząca się w miejscowości Las Jaskinia Komonieckiego jest największą jaskinią beskidzką powstałą w wyniku oddziaływania wietrzenia i erozji. Jaskinia jest również jedną z najwcześniej poznanych jaskiń beskidzkich ponieważ opisana została już w słynnym Dziejopisie Żywieckim wójta żywieckiego Andrzeja Komonieckiego, od którego nazwiska wzięła nazwę. Jaskinie te według ludowych przekazów miały w przeszłości pełnić ważną rolę dla mieszkańców sąsiednich miejscowości. Podczas konfliktów religijnych XVII wieku w największych z nich miała się ukrywać prześladowana ludność, natomiast w trakcie II wojny światowej w Jaskini Komonieckiego miano chować przez wojskami niemieckimi żywy inwentarz pochodzący z okolicznych gospodarstw. W Sopotni Wielkiej mieści się jeden z największych beskidzkich wodospadów, który uznany został za pomnik przyrody. Wodospad który powstał na pochyłej ławicy piaskowca magurskiego znajduje się w sieci progów skalnych i mierzy ok. 10 m wysokości. Z kolei spośród form skałkowych mierzących do kilku metrów wysokości największe ich nagromadzenie znajduje się w Beskidzie Małym. Do obiektów tych prowadzą ścieżki dydaktyczne, które skierowane są na poznawanie walorów przyrody nieożywionej. Na obszarze powiatu występuje również kilka źródeł mineralnych, spośród których najbardziej okazałe znajdują się w miejscowości Sól. Jego nieeksplorowane dziś wody charakteryzuje się także wysoką temperaturą dochodzącą do 38°C.

Ze względu na bardzo wysokie walory przyrody ożywionej i nieożywionej Żywiecczyny, na obszarze powiatu wytyczono kilkanaście szlaków turystycznych, a w najatrakcyjniejszych regionach przy szlakach umieszczono tablice edukacyjne. I tak w Beskidzie Małym wyznakowano "Szlak Skałek", prowadzący z Targoszowa wspólnie z zielonym szlakiem turystycznym i docierający do różnorodnych form skałkowych. Część z nich w przeszłości intensywnie eksplorowana była przez miejscową ludność, która m.in. na Łysinie wykorzystywała mieszczące się tam rozpadliny.

5. Postulaty dotyczące rozwoju turystyki kulturowej w powiecie żywieckim

W ramach rozwijania regionalnego produktu turystycznego Żywiecczyny niezbędne jest wytyczenie kilku nowych szlaków turystycznych, posiadających wyraźny profil tematyczny, z jasno sformułowanym tematem przewodnim. Należy dążyć do stworzenia lokalnego pakietu pobytowego dla turystów lub kilku pakietów. Obok usług noclegowych i gastronomicznych zawierałyby one elementy zwiedzania obiektów przyrodniczych i kulturowych i byłyby oferowane w różnych miejscach, między innymi w samych atrakcjach (na przykład przy kasach muzeów) w punktach informacji turystycznej, zakładach noclegowych oraz w witrynach internetowych. Dla zwiększenia motywacji turystów do zwiedzania proponowanych miejsc i obiektów, można zaproponować utworzenie sieciowego produktu turystycznego, skierowanego na kolekcjonowanie odwiedzanych miejsc. Przykładowo, osoby odwiedzające Żywiecczynę mogłyby być zachęcane do uzyskania "Pieczęci Wołochów", co byłoby możliwe przez wędrowkę na trasach odbijających szlaki dawnych wołoskich pasterzy, z uwzględnieniem nie tylko miejsc ciekawych przyrodniczo,

ale i walorów antropogenicznych. Mogłaby to być na przykład niewielka książeczka, w której znajdowałyby się krótkie charakterystyki odwiedzanych obiektów oraz miejsca na zbieranie pieczęci z ich wizerunkami. Nagrodą za zdobycie wszystkich pieczęci mógłby być dyplom potwierdzony przywieszoną dużą lakową pieczęcią z herbem Żywca. W ramach takich działań proponuje się uwzględnić trasy łączące: 1) drewniane kościoły, 2) zabytkowe zabudowania gospodarcze oraz 3) zabytki techniki. Przy poszczególnych obiektach wchodzących w skład tras należy umieścić stylowe tablice zawierające informację o obiekcie oraz małe mapy prezentujące lokalizację poszczególnych obiektów na trasie. Proponuje się również utworzenie "Żywieckiego Ekomuzeum Rzemiosła", którego trasa prowadziłaby wśród lokalnych małych zakładów tradycyjnego rzemiosła. Dla grup zorganizowanych w poszczególnych zakładach organizowane powinny być zajęcia m.in. z ceramiki czy bibułkarstwa. Należałoby również stworzyć zintegrowany program zwiedzania największych (geoturystycznych) atrakcji przyrodniczych regionu, które zostałyby połączone w jedną tematyczną trasę.

Ponadto pożądanym byłoby uruchomienie mikroregionalnego programu promocyjno-lojalnościowego (roboczo można nazwać go Kartą Żywiecczyny), który zapewniłby uczestnikom określone korzyści i jednocześnie zachęcał do zwiedzania różnych miejsc i obiektów cennych kulturowo. Mógłby on mieć formę książeczki z kuponami rabatowymi na usługi oferowane przez uczestniczące w programie podmioty (placówki kulturalne, atrakcje turystyczne oraz obiekty noclegowe i gastronomiczne).

W celu ułatwienia dostępności poszczególnych obiektów znajdujących się z dala od głównych ośrodków komunikacyjnych należałoby podjąć działania w celu usprawnienia komunikacji zorganizowanej pomiędzy poszczególnymi miejscowościami w regionie w okresie sezonu turystycznego (utworzenie dodatkowej komunikacji pomiędzy Żywcem a ościennymi miejscowościami turystycznymi). Ze względu na dużą koncentrację obiektów postuluje się koncentrację władz samorządowych na wspieraniu rozwoju turystyki rowerowej. W tym celu wymagane jest 1) oznaczenie tablicami szlaków kulturowych istniejących już tras rowerowych, łączących ich poszczególne obiekty, 2) wyznaczenie nowych odcinków tras rowerowych prowadzących do obiektów o wysokich walorach kulturowych, 3) opracowanie mapy szlaków rowerowych wraz z legendą tychże obiektów, 4) ustawienie zabezpieczonych stacji dla rowerów przy obiektach szlaków oraz 5) otwarcie lokalnych (prywatnych lub publicznych) wypożyczalni rowerów, a jeszcze lepiej – ich wzajemnej współpracy umożliwiającej pobieranie i oddawanie sprzętu w różnych punktach.

Bibliografia:

- Barański M., 2007, *Beskid Śląski. Przewodnik*, Rewasz, Pruszków
- Dobosz S., 1997, *Żołnierze AK obwodu Żywiec "Bojowica"*. w Kalendarz Żywiecki na rok 1996. s.126
- Andrzej Komonieczki. *Dziejopis żywiecki*. Żywiec.
- Dobosz S., 2008, *Żywczanina żywot z historią w tle*, TMZZ, Żywiec.
- Figiel S., Janicka-krzywda U., Krzywda P., Wiśniewski W.W., 2012, *Beskid Żywiecki. Przewodnik*, Rewasz, Pruszków.
- Galica W., 1997, *Struktura organizacyjna żywieckiej komendy ZWZ - AK w okresie II wojny światowej. Obwód Żywiec* [w] Kalendarz Żywiecki 1997 r.
- Gątkowski J.N., 1867, *Rys dziejów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego*, Lwów.
- Gieldanowski M., Ryczkiewicz M., 2005, *Spacery i wycieczki górskie po Żywiecczyźnie*, TMZZ, Żywiec.
- Jura W., 2000, *Żywieckie kapliczki i krzyże przydrożne*, TMZZ, Żywiec.

- Komoniecki A., 1987, *Chronografia albo Dziejopis Żywiecki*, TMZZ, Żywiec.
- Kubica M., 2003, *Album „Widoki Żywca i Żywiecczyzny”*, TMZZ, Żywiec.
- Lenczowski F., 1957, *Materiały do dziejów miasta Żywca od XV do XVIII wieku*. Kraków.
- Mianowski T., 1987, *Schroniska górskie w Karpatach polskich w latach 1939 - 1945*.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy* Wyd. 2, KulTour.pl, Poznań.
- Mikś J., 1990, *Pieśni ludowe ziemi żywieckiej*, TMZZ, Żywiec.
- Miodoński M., 2006, *Rynek w Żywcu przez wieki*, TMZZ, Żywiec.
- Okuliar Z., 1974-1976, *W dawnym Żywcu Żywiec* 1982 r. Zofia Rączka. Dzieje Żywca do połowy XVIII wieku cz. I.[w] Karta Groni V -VI 1974 oraz Karta Groni VII - VIII.
- Rączka Z., 1997, *Żywiec – Rys historyczny*, TMZZ, Żywiec.
- Rączka Z., 1998, *Archiwa dóbr ziemskich Żywiecczyzny*, TMZZ, Żywiec.
- Szablowski J., 1948, *Zabytki Sztuki - powiat Żywiecki*, TMZZ, Żywiec.
- Trębacz T., 2011, *Historia kultury Żywiecczyzny. Wybór źródeł*, Żywiec.
- Truś R., 2014, *Beskid Mały. Przewodnik*, Rewasz, Pruszków.
- Woźniak H., 1994, *Zarys dziejów miasta Żywca od założenia miasta do roku 1624*. [w] Kalendarz żywiecki. 1994 r.
- Woźniak H., *Udział chłopów i mieszczan żywieckich w walce z najazdem szwedzkim*. [w] Kalendarz Żywiecki 1995 r.
- Woźniak H., *Żywiecczyzna we władaniu królewskiej rodziny Wazów*. [w] Kalendarz Żywiecki 1995 r.